

ĆWICZENIA Z PRAWA KARNEGO

Niestacjonarne Studia Prawa (Zaoczne)

semestr zimowy 2019/ 2020

mgr Monika Czechowska
Katedra Prawa Karnego Materialnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

PLAN DZISIEJSZYCH ZAJĘĆ

1. zajęcia organizacyjne
2. wprowadzenie do prawa karnego:
 - a) pojęcie prawa karnego
 - b) funkcje prawa karnego
 - c) zasady prawa karnego
 - d) czas i miejsce popełnienia przestępstwa
 - e) zasady obowiązywania ustawy karnej w czasie
i w przestrzeni

Harmonogram spotkań

ZAJĘCIA nr 1 (5 października 2019 roku)

- zajęcia organizacyjne
- wprowadzenie do prawa karnego:
 - ✓ pojęcie prawa karnego
 - ✓ funkcje prawa karnego
 - ✓ zasady prawa karnego
 - ✓ czas i miejsce popełnienia przestępstwa
 - ✓ zasady obowiązywania ustawy karnej w czasie i w przestrzeni

KWESTIE ORGANIZACYJNE

ZAJĘCIA nr 2 (13 października 2019 roku)

- pojęcie przestępstwa i jego struktura
- typizacja przestępstw

ZAJĘCIA nr 3 (8 grudnia 2019 roku)

- bezprawność czynu oraz okoliczności ją wyłączające
- wina oraz okoliczności ją wyłączające

ZAJĘCIA nr 4 (18 stycznia 2020 roku)

- Formy stadialne i zjawiskowe

ZAJĘCIA nr 5 (25 stycznia 2020 roku)

- Kolokwium

ZAJĘCIA nr 6 (1 lutego 2019 roku)

- Poprawa kolokwium

Z treści zarządzenia nr 18/2017 Dziekana WPAE Uwr z dnia 27 lipca 2017 roku w sprawie monitorowania obecności na zajęciach wynika, iż w **trzy kolejno występujące po sobie nieusprawiedliwione nieobecności** mogą skutkować skreśleniem z listy studentów

Literatura

obligatoryjna:

- M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017

dodatkowa:

- W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne : część ogólna*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2014

- V. Konarska – Wrzosek, A. Marek, *Prawo karne*, CH Beck, Toruń 2019

POJĘCIE PRAWA KARNEGO

definicja J. Makarewicza:

„Prawo karne jest jakby negatywem fotograficznym, malującym (...) stan cywilizacji, budowę społeczną, potrzeby i ideały danego społeczeństwa”.

definicja M. Bojarskiego:

„Prawo karne stanowi część obowiązującego w Polsce porządku prawnego, czyli tzw. systemu prawa. Odwołując się do kryterium czysto formalnego, można by system prawa określić jako zbiór norm obowiązujących w określonym państwie oraz określonym czasie (...)”

„Prawo karne jest to zespół norm służących do zwalczania czynów zwanych przestępstwami za pomocą kar oraz – co już w tym miejscu warto podkreślić – tzw. środków zabezpieczających”.

definicja A. Marka:

„Nazwa *prawo karne* (ius poenale, Strafrecht, penal law, droit penal) określa jedną z gałęzi systemu prawa obowiązującego w państwie. Z punktu widzenia formalno-prawnego prawem karnym jest zespół norm prawnych definiujących czyny zabronione pod groźbą kary oraz określających zasady odpowiedzialności za te czyny. Najistotniejszym elementem tej definicji jest kara, będąca przewidzianą przez prawo ujemną reakcją na czyn zabroniony. Oznacza to zarazem, iż drugim elementem dystynktywnym jest czyn naganny, społecznie szkodliwy, z tego powodu bowiem zostaje on zabroniony pod groźbą kary”.

FUNKCJE PRAWA KARNEGO

❖ funkcja sprawiedliwościowa

- historycznie pierwotna funkcją prawa karnego
- celem jest zaspokajanie poczucia sprawiedliwości osoby pokrzywdzonej przestępstwem, a także rodziny ofiary i jej grupy społecznej, przez ukaranie sprawcy
- kara pojawiła się w społeczeństwach pierwotnych jako instynktowna reakcja na przestępstwo, jako odpłata

FUNKCJE PRAWA KARNEGO

❖ funkcja ochronna

- historycznie późniejsza i związana z rozwojem refleksji teoretycznych na temat prawa karnego i karania
- realizowana jest na trzech płaszczyznach: represyjnej, prewencyjnej oraz zabezpieczającej
- polega na tym, że prawo karne ustanawia zakazy określonych kategorii zachowań, naruszających lub bezpośrednio zagrażających określonym wartościom społecznym, poprzez udzielenie im ochrony.

FUNKCJE PRAWA KARNEGO

❖ funkcja gwarancyjna

- chroni dobra prawne osób, którym przestępstwo miałyby zostać przypisane
- wyraża się m.in. w następujących zasadach:
 - *nullum crimen sine lege poenali* (nie ma przestępstwa bez ustawy karnej),
 - *nulla poena sine lege* (nie ma kary bez ustawy),
 - *lex retro non agit* (prawo nie działa wstecz).

FUNKCJE PRAWA KARNEGO

❖ funkcja restytucyjna (kompensacyjna)

. Polega na założeniu, że prawo karne powinno sprzyjać naprawieniu szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu przestępstwem,

. Służą ku temu niektóre środki przewidziane w prawie materialnym (m.in. środki karne, np. w postaci obowiązku naprawienia szkody, czy nawiązki, które choć częściowo rekompensują doznane krzywdy) jak również w prawie procesowym .

ZASADY PRAWA KARNEGO

metanormy, czyli reguły których znaczenie uznajemy za podstawowe ze względu na cały system prawa

Zasady prawa karnego o podstawowym znaczeniu zostały uregulowane w przepisach **rozdziału I KK**, a niektóre z nich wynikają wprost z **Konstytucji RP** lub **ratyfikowanych umów międzynarodowych**.

ZASADY PRAWA KARNEGO

♦ *nullum crimen sine lege* (nie ma przestępstwa bez ustawy)

- Zgodnie z tą zasadą nie jest przestępstwem czyn, który nie był zabroniony w momencie jego popełniania
- W prawie rzymskim zasada ta była wyrażana poprzez paremię: *fraus sine poena esse potest, poena sine fraude non potest* (występek może być bez kary, kara nie może być bez występku).
- Zasada ta zwana jest także zasadą praworządności (legalizmu).

Cechy charakterystyczne:

- zasada mająca rangę konstytucyjną (**art. 42 KRP** → *Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego*)
- w obecnym KK została uregulowana w **art. 1 § 1** → *Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia*
- Zasada ta została także uregulowana na szczeblu międzynarodowym, a konkretnie w art. 7 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności → *Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia.*

Z zasady *nullum crimen sine lege* wynika wiele istotnych dla jednostki postulatów:

- postulat wyłącznie ustawowej typizacji przestępstw (**nullum crimen sine lege scripta**) prawo karne musi być prawem pisanym; przestępstwem może być czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę, nie może zostać zatem określony w innym akcie prawnym (np. rozporządzeniu, czy uchwale), dopuszczalne jest doprecyzowanie znamion w aktach niższej rangi, wydanych na mocy ustawowego upoważnienia
- postulat maksymalnej określoności tworzonych typów przestępstw (**nullum crimen sine lege certa**) opis przestępstwa musi być maksymalnie dokładny, zakaz karny musi być maksymalnie przejrzysty i dokładny
- postulat wykluczający wsteczne działanie ustawy w sposób pogarszający sytuację sprawcy (**nullum crimen sine lege praevia**)
- postulat niestosowania niekorzystnej dla sprawcy analogii oraz wykładni rozszerzającej (**nullum crimen sine lege stricta**)

• *nullum crimen sine periculo sociali* (nie ma przestępstwa bez społecznej szkodliwości /niebezpieczeństwa popełnionego przez sprawcę czynu)

.Zasada ta została wyrażona w **art. 1 § 2 KK**, zgodnie z tym artykułem *nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma*. Jest to także postulat kierowany do prawodawcy – w ślad za **art. 5 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela**.

.W myśl tej zasady przestępstwem jest taki czyn, który jest zabroniony przez ustawę pod groźbą kary, a stopień jego społecznej szkodliwości jest wyższy niż znikomy. W teorii oraz dogmatyce prawa karnego warunek ten określa się często mianem **karygodności czynu zabronionego**.

Ocena stopnia społecznej szkodliwości czynu:

Kwantyfikatory społecznej szkodliwości czynu zabronionego zostały wskazane w **art. 115 § 2 KK** i mają charakter mieszany (przedmiotowo – podmiotowy).

Wśród czynników determinujących wystąpienie społecznej szkodliwości wyróżniamy:

- rodzaj i charakter naruszonego dobra,
- rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody,
- sposób i okoliczności popełnienia czynu,
- wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków,
- postać zamiaru,
- motywację sprawcy,
- rodzaj naruszonych reguł ostrożności,
- stopień ich naruszenia.

• *nullum crimen sine culpa* (nie ma odpowiedzialności karnej bez winy)

.Zasada wyrażona w **art. 1 § 3 KK**, zgodnie z którym *nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.*

.Zasada winy jest przeciwieństwem zasady obiektywizmu, która oznacza, że dla odpowiedzialności karnej większe znaczenie ma realizacja przedmiotowych znamion czynu zabronionego, niż zdolność do zawinienia w chwili popełnienia czynu oraz inne cechy indywidualne sprawcy.

• *nullum crimen sine lege* (nie ma kary bez ustawy)

• Zasada ta – podobnie jak zasada *nullum crimen sine lege* – wynika z art. 1 § 1 KK.

• Pozwala na sformułowanie kilku konsekwencji zarówno dla samego ustawodawcy jak i dla organu stosującego prawo:

a) po pierwsze zagrożenie karą musi być ustawowo określone
→ system sankcji względnie oznaczonych

b) w ramach stosowania prawa sąd orzekający może wymierzyć tylko taką karę, jaka jest znana ustawie karnej oraz tylko w granicach ustawowo określonych

♦ **lex retro non agit**

- wiąże się z zasadą *nullum crimen sine lege*
- podstaw możemy doszukiwać się w **art. 42 Konstytucji RP** oraz w **art. 1 KK**
- zgodnie z tą zasadą ustawodawca nie może ustanawiać przepisów prawa, które wiązałyby skutki prawne ze zdarzeniami prawnymi mającymi miejsce w przeszłości. Prawo musi być przewidywalne i budzić zaufanie, a podmiot prawa musi mieć pewność, że w danej sytuacji postępuje zgodnie lub niezgodnie z obowiązującym prawem.
- podobne znaczenie ma paremia *lex proscipit non rescipit* (ustawa patrzy do przodu, nie ogląda się w tył).

«zasada humanitaryzmu

- zasada ta po raz pierwszy została sformułowana w KK z 1997 r. Wyraża ją **art. 3 KK**, który stanowi, że *„kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka”*.
- rozwinięciem art. 3 KK jest konkretyzacja zasady humanitaryzmu w stadium wykonywania kar i innych środków
(artykuł 4 § 1 KKW stanowi, że *„kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego”*)

CZAS I MIEJSCE POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA

ART. 6 k.k.

§ 1. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany.

§ 2. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić.

CZAS I MIEJSCE POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA

Określenie czasu popełnienia czynu zabronionego, a także upływu potem pewnego odcinka czasu, ma znaczenie przede wszystkim w następujących przypadkach:

- 1) dla ustalenia, czy czyn w czasie jego popełnienia był zabroniony przez obowiązującą ustawę pod groźbą kary (art. 1 § 1 KK);
- 2) dla rozstrzygnięcia, którą ustawę należy stosować, w sytuacji zmiany ustawy po popełnieniu czynu zabronionego (art. 4 KK);
- 3) przy ustalaniu winy sprawcy (art. 1 § 3 KK), w kontekście ustalenia kwestii poczytalności sprawcy - art. 31 KK, a także działania lub zaniechania pod wpływem błędu - art. 28, 29, 30 KK;
- 4) w celu ustalenia, czy sprawca popełniający czyn zabroniony osiągnął wymagany w ustawie wiek i może odpowiadać na podstawie KK, np. czy jest już osobą dorosłą w rozumieniu Kodeksu karnego (art. 10 § 1) lub nieletnim w rozumieniu art. 10 § 2 KK;

CZAS I MIEJSCE POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA

Określenie miejsca popełnienia czynu zabronionego ma znaczenie przede wszystkim z uwagi na zasadę terytorialności.

OBOWIĄZYWANIE USTAWY KARNEJ W CZASIE

Kwestia obowiązywania ustawy karnej w czasie wyznaczają **temporalne granice obowiązywania ustawy:**

a) Początek obowiązywania ustawy karnej

Akt normatywny wchodzi w życie po dniu ogłoszenia w dzienniku urzędowym (Dzienniku Ustaw)

b) Zakończenie obowiązywania ustawy karnej

Może to nastąpić najprościej przez formalne uchylenie danej ustawy lub jej konkretnego przepisu przez ustawę nową (formalna derogacja), albo też uchylenie może mieć charakter milczący, co jednak współcześnie należy do rzadkości (desuetudo) albo zmiany sytuacji faktycznej w stosunkach społecznych.

Kolizja ustaw karnych w czasie

- ma miejsce wówczas, gdy w czasie orzekania obowiązuje **ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa**
- reguluje ją **art. 4 KK**

Art. 4. KK

Stosowanie ustawy karnej

§ 1.

Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy.

§ 2.

Jeżeli według nowej ustawy za czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy.

§ 3.

Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzoną karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując że jeden miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności.

§ 4.

Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa.

KOLIZJA USTAW W CZASIE

Konsekwencje zmiany treści ustawy karnej uzależnione są od tego czy zmiana nastąpiła przed, czy po prawomocnym osądzeniu sprawcy

Zmiana ustawy przed zapadnięciem prawomocnego wyroku

– jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, to co do zasady **stosuje się ustawę nową**; ustawę obowiązującą poprzednio stosuje się tylko wtedy, jeżeli okazałaby się **względniejsza dla sprawcy** (art. 4 § 1 KK)

Zmiana ustawy po prawomocnym orzeczeniu z reguły nie wpływa na sytuację sprawcy skazanego na podstawie przepisów dawnej ustawy (**zasada stabilności wyroków**); od tej reguły KK przewiduje **trzy wyjątki**:

jeżeli według nowej ustawy **czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary**, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa (art. 4 § 4 KK); z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe, a wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych (art. 106 KK)

jeżeli według nowej ustawy za **czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej**, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy (art. 4 § 2 KK)

jeżeli według nowej ustawy **czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności**, należy podlegającą wykonaniu karę pozbawienia wolności zamienić na karę grzywny albo ograniczenia wolności (art. 4 § 3 KK); stosuje się przelicznik, według którego 1 miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności

OBOWIĄZYWANIE USTAWY KARNEJ W PRZESTRZENI

ART. 5

Ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

REGUŁY PRAWA KARNEGO MIĘDZYNARODOWEGO

- 1) Zasada narodowości podmiotowej [art. 109 kk]**
- 2) Zasada narodowości przedmiotowej ograniczona [art. 110 § 1 kk]**
- 3) Zasada odpowiedzialności zastępczej [art. 110 § 2 kk]**
- 4) Zasada narodowości przedmiotowej nieograniczona [art. 112 kk]**
- 5) Zasada represji wszechświatowej [art. 113 kk]**

ZDOLNOŚĆ WIEKOWA DO PONOSZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ

ART. 10

§ 1. Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu **17 lat**.

§ 2. Nieletni, który **po ukończeniu 15 lat** dopuszcza się czynu zabronionego określonego w:

- **art. 134** *zamach na życie Prezydenta RP,*
- **art. 148** *zabójstwo § 1, 2 lub 3,*
- **art. 156** *spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu § 1 lub 3,*
- **art. 163** *sprowadzenie katastrofy § 1 lub 3,*
- **art. 166** *piractwo,*
- **art. 173** *sprowadzenie katastrofy w ruchu § 1 lub 3,*
- **art. 197** *zgwałcenie lub wymuszenie czynności seksualnej § 3 lub 4,*
- **art. 223** *czynna napaść na funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną § 2,*
- **art. 252** *wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika § 1 lub 2,*
- **art. 280** *rozbój,*

może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

ZDOLNOŚĆ WIEKOWA DO PONOSZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ

ART. 10

§ 3. W wypadku określonym w § 2 orzeczona kara **nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia** przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary.

§ 4. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

KAZUSY

Carmen P., obywatelka Hiszpanii podczas lotu relacji Warszawa – Los Angeles na pokładzie samolotu należącego do polskich linii lotniczych LOT posprzeczała się ze swoją polską przyjaciółką Marią M. Konflikt był na tyle poważny, że w momencie gdy samolot znajdował się nad terytorium Republiki Federalnej Niemiec doszło do rękoczynów ze strony Carmen P., których skutkiem było złamanie kości promieniowej prawej kończyny górnej Marii P.

Pytania:

1. Oceń czy w omawianej sytuacji faktycznej znajdzie zastosowanie polska ustawa karna.
2. Wskaż miejsce popełnienia czynu zabronionego.
3. Oceń, czy miejsce popełnienia czynu zabronionego uległoby zmianie w przypadku, gdyby skutek w postaci złamanie kości promieniowej prawej kończyny górnej Marii P nastąpił po wylądowaniu samolotu w Los Angeles, ale przed opuszczeniem pokładu samolotu.

16 letni Artur J., w stosunku do którego stosowano uprzednio środek poprawczy, dopuścił się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 pkt 1 kodeksu karnego tj. zabicia człowieka ze szczególnym okrucieństwem.

W trakcie procesu Artur J. przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu, jednakże nie wyraził skruchy, co więcej jego zachowywanie wskazywało wręcz na to, że uważa swój występki za powód do dumy.

Pytania:

1. Oceń, czy Artur J. może odpowiadać na zasadach określonych w kodeksie karnym.
2. W przypadku twierdzącej odpowiedzi na pytanie nr 1 wskaż jaki mógłby być maksymalny wymiar kary w omawianym stanie faktycznym.
3. Wskaż, jak kształtowałyby się odpowiedzialność karna Artura J. gdyby w momencie popełnienia czynu miał 14 lat.

Udzielając odpowiedzi na pytania pamiętaj o wskazaniu podstawy prawnej.